

СИЛА В ЄДНОСТІ: у Пряшеві відбувся IX з'їзд СРУСР

У суботу, 12 вересня 2026 року, Пряшів став центром важливої суспільно-культурної події – тут відбувся IX з'їзд Союзу русинів-українців Словацької Республіки (СРУСР). Ця головна громадська організація вже понад три десятиліття послідовно стоїть на захисті інтересів та національної ідентичності русинів-українців Словаччини.

У роботі з'їзду взяли участь 39 делегатів із 42 обраних, які представили всі шість регіональних організацій Союзу: Бардіївську, Гуменську, Кошицьку, Пряшівську, Свидницьку та Старолюбівнянську. Також до обговорення долучилися відомі культурні діячі, працівники освіти та почесні гості.

культурне й просвітницьке життя. Ян Коцак (завідуючий Відділом проектного менеджменту адміністрації Пряшівського самоврядного краю) поінформував про розвиток культури нацменшин у регіоні та окреслив реальні шляхи посилення транскордонного співробітництва ПСК із Закарпатською

сті, наголосивши: «Русин – це історична назва українського народу».

Проблеми культури: Петро Бегені та Єва Олеар порушили гостру тему хронічної нестачі фінансування культури русинів-українців у Словаччині. Вони підкреслили, що це призводить до відсутності систематичної методичної допомоги для діючих колективів НХТ, що веде до явної деградації колишніх досягнень на цій ділянці.

Людила Гар'янська поділилася успішним досвідом діяльності української громади в Кошицях, де в майбутньому передбачаються сприятливі умови для якісної клубної роботи.

Орієнтир на молодість та освіту
Майбутнє організації делегати однозначно пов'язують із молодим поколінням. Про розширення горизонтів роботи говорив Святослав Довгович, який актуалізував питання активної праці з молоддю, реновації будинку СРУСР у Кошицях та цілеспрямованої праці з молоддю, зокрема в організуванні літніх таборів для української молоді.

Яскравим прикладом дієвості громади став виступ Віталія Маслієвої – ініціаторки, засновниці та керівниці української суботньої школи «Українські студії Prešov» у Пряшеві. Вона детально розповіла про діяльність закладу, заняття в якому щосуботи збирають дітей у приміщенні Словацько-українського культурного та інформаційного центру.

Потенціал для розвитку: «свіжа кров» та нові реалії громади

Делегати в ході з'їзду дійшли важливого висновку: нова хвиля українців, які опинилися в Словаччині через війну, може і повинна влити «свіжу кров» в організацію.

Сьогодні лише у Пряшівському та Кошицькому краях проживає понад 60 тисяч українців, значна частина яких уже чітко пов'язує своє майбутнє зі Словаччиною. Цей колосальний людський та інтелектуальний потенціал є відкритим вікном можливостей для СРУСР. Інтеграція нових членів у діяльність Союзу, залучення їх до культурних, освітніх (як-от суботня школа в Пряшеві) та молодіжних проектів

Під час роботи з'їзду.

здатні не лише пригальмувати процеси асиміляції, а й дати потужний поштовх для модернізації всієї української громади в країні.

Стратегічні рішення з'їзду (до 2030 року)

За підсумками тривалих обговорень делегати IX з'їзду ухвалили постанову, що містить також три ключові ініціативи:

Конкретизувати «Основні напрямки діяльності СРУСР на період до 2030 року» із обов'язковим їх відображенням у щорічних планах роботи Центральної ради та регіональних рад.

Розробити концепцію діяльності Словацько-українського культурного та інформаційного центру в Пряшеві.

Виступити з ініціативою створення спільної Координаційної ради українських інституцій та

організацій, які діють на території Словацької Республіки.

Нове керівництво: воістину довіри
На завершення з'їзду відбулися демократичні вибори. Делегати обрали новий склад Центральної ради СРУСР у кількості 21 члена.

На своєму першому засіданні оновлена Центральна рада сформувала виконавчий орган – **Президію з 13 осіб**. Голові Центральної ради СРУСР **Павлові Богдану** висловлено високу довіру та переобрано його на новий виборчий період. Заступниками голови стали **Віталія Маслієва та Віктор Бандурчин**.

IX з'їзд показав, що попри фінансові виклики та процеси асиміляції, русини-українці Словаччини мають чітку стратегію та внутрішню єдність, щоб впевнено рухатися в майбутнє.

Мирослав ІЛЮК.

Фото автора та Ладислава Цупера.

Робоча Президія IX з'їзду СРУСР. На фото (зліва): Віктор Бандурчин, Павло Богдан, Галина Мивканич, Андрій Яцканин.

Делегати хвилиною мовчання вшанували пам'ять видатних діячів громади, які відійшли у вічність у період між з'їздами: **Івана Лаби, Івана Лукача, Левка Довговича, Златі Фундак, Володимира Гунтея, Івана Сидора та Миколи Мушинки**. Після обрання робочих комісій (робочої, мандатної, виборчої та пропозиційної) Звітну доповідь про діяльність СРУСР виголосив голова Центральної ради **Павло Богдан** (прим. ред. – уривки доповіді друкуємо в цьому номері). Із звітом про роботу Центральної контрольно-ревізійної комісії виступила **Єва Олеар**.

З виступів гостей

Перше слово традиційно надали почесним гостям з'їзду, чий виступ окреслили місце СРУСР у сучасних геополітичних та культурних реаліях:

Володимир Камарчук (Генеральний консул України в Пряшеві) високо оцінив цілеспрямовану діяльність Союзу задля збереження національної ідентичності української меншини. Він окремо подякував організації за вагомий внесок у допомогу українським біженцям та їхню активну інтеграцію в

область України.

Владислав Грешлик (голова Наукowego товариства ім. Шевченка) ознайомив присутніх із вагомими досягненнями україністичних досліджень у Словаччині.

Станіслав Обіцький (Почесний консул України в СР) висловивши відверте незадоволення ставленням владних структур до сучасного стану української національної меншини.

Дискусія: єдність, виклики асиміляції та хронічна нестача фінансування

Платформа для дискусій виявилася надзвичайно живою та підняла на поверхню найгостріші проблеми громади. Делегати зосередилися на організаційних питаннях, збереженні мови та підтримці колективів народної художньої творчості (НХТ):

Ідентичність та Статут: Голова ЦР СРУСР **Павло Богдан** виступив з ініціативою внести зміни та уточнення до діючого Статуту організації, що також підтримав у своєму виступі **Михайло Іванцо**. У свою чергу, голова Регіональної ради в Пряшеві **Андрій Яцканин**, звітуючи про роботу регіональної організації, закликав до непохитної єдно-

Делегати та гості IX з'їзду Союзу русинів-українців Словацької Республіки.

Дні України 2026 в Кошицях

Міжнародний культурно-суспільний проект Дні України 2026 в Кошицях офіційно пройде в період з 1 по 4 жовтня 2026 року. Подія, яку з 2015 року безперервно організовує Асоціація FEMAN у співпраці зі словацькими та українськими партнерами, несе в собі головне послання – мир та якнайшвидше завершення війни в Україні.

Усі головні події пройдуть на території Міського парку в Кошицях, у самому центрі міста, а також у кількох визначених партнерських районах Кошиць.

Благодійний забір «Veterán-ska míľa 2026» відбудеться в суботу, 3 жовтня. Це унікальна спортивна подія на підтримку миру, особливими учасниками якої стануть українські військові ветерани, котрі дістали поранення та інвалідність під час бойових дій.

Акція «BURZA спортивних потреб»: Спеціальний волон-

терський блок під гаслом «Для доброї справи». У рамках цієї ініціативи організовують збір плавального та іншого спортивного інвентарю для психологічної реабілітації, підтримки та інтеграції дітей і молоді, що постраждали від війни.

Цього року організатори роблять особливий акцент на розвитку транскордонного партнерства між регіонами Словаччини та України, залученні молодіжних організацій і посиленні гуманітарної допомоги.

-мі-

ЗВІТНА ДОПОВІДЬ

про діяльність Союзу русинів-українців Словацької Республіки
за період від VIII з'їзду СРУСР (2.7.2022)
(Доповідь подається зі скороченнями)

Українська національна меншина в Словаччині перебуває в умовах посиленої демографічної, інституційної та політичної вразливості. Упродовж останніх десятиліть спостерігається системне скорочення українських культурних і освітніх інституцій, зниження публічної видимості української ідентичності та зростання тиску на українську культурну спадщину.

Окреме занепокоєння викликають кадрові та інституційні процеси у сфері культури, які створюють ознаки потенційного конфлікту інтересів, а також публічні очікування, як, напр. щодо подальшого існування Музею української культури у Свиднику. У сукупності ці тенденції становлять ризик делегітимізації української культурної присутності в регіоні та порушення прав українців як національної меншини.

Отже, якщо зробити певну сумаризацію цих проблем, то виходить, що основні причини нашого сучасного стану є такі:

1. Штучний розподіл нашої національної меншини в Словацькій Республіці на русинів і українців, відсутність чіткої позиції органів державної влади СР та наукових інституцій до нього, нереспектування договору представників СРУСР та Русинської оброди з 1996 року про те, що громадяни СР, які проживають в північно-східній Словаччині та ідентифікують себе як русини або як українці, творять одну національну меншину;

2. Соціально-економічна ситуація нашого регіону, яка призводить до посиленої міграції населення за роботою в інші міста Словаччини та за кордон, наслідком чого є акселерація асиміляції;

3. Розпад системи національної освіти русинів-українців. З-понад 280 основних і середніх шкіл з українською мовою навчання або з вивченням української мови як предмета, сьогодні залишилось усього 2 основні і 1 середня школа, в яких діти мають можливість вивчати українську мову. Шкіл, в яких вивчається русинська мова, майже немає і якщо час від часу появляються, то лише з мінімальною кількістю учнів. Внаслідок того зростає кількість дітей, які навіть не знають азбуки;

4. Ігнорування наших вимог, висловлених в численних резолюціях, петиціях, меморандумах, протестах, скаргах і т. п.;

5. Відсутність правових норм, які б давали можливість представникам національних меншин брати активну участь у вирішенні питань, які безпосередньо стосуються їх;

6. Нічим необґрунтований поділ радіопередач для русинів-українців РТВС на самостійні редакції, переселення редакцій до Кошиць і їх повна персональна, програмна та фінансова деградація, що призводить до поглиблення розподілу нашого єдиного етносу на дві окремі спільноти.

7. Зміна назви й характеру професійних Українського національного театру та Піддуклянського українського народного ансамблю і недотримання їхнього статуту, за яким мають рівномірно служити обом групам розділеної національності;

8. Постійні спроби ліквідації Музею української культури.

І це все вело до:

- поступового скорочення українських інституцій;

- асиміляційних процесів;
- інституційного ослаблення нашої громади;
- втрати українського характеру окремих культурних установ;
- завершення системи української шкільної освіти;
- кадрових рішень, які не сприяють нашої громадою як нейтральні;
- публічні очікування щодо перегляду статусу українських культурних інституцій.

Виходячи з наведеного, ми вимагали і вимагаємо від найвищих органів державної влади Словацької Республіки прийняти відповідні законодавчі норми для забезпечення розвитку національних меншин Словаччини. Закон про створення Фонду підтримки культури національних меншин, прийнятий у 2017 році, недостатній і його потрібно новелізувати, бо загальна сума, призначена для всіх національних меншин, за цих майже 10 років не змінилася, що при зростаючій інфляції є вже менш ніж достатня. Але, крім того, потрібно прийняти загальну правову норму у вигляді закону про національні меншини. За останні роки вдалося досягти лише одну важливу зміну – трансформувати Комітет в справах національних меншин та етнічних груп, який мав недостатні компетенції і був лише одною із складових частин Ради Уряду СР в справах прав людини, національних меншин та гендерної рівності на Раді Уряду СР в справах національних меншин, яку очолює прем'єр-міністр СР. Слід підкреслити, що на чолі кількарічної ініціативи за зміну була наша організація. Але Рада є лише дорадчим органом уряду, тому доцільним було б створення державного органу на рівні міністерства, який би комплексно займався проблематикою національних меншин.

Крім музеїв національних меншин та театрів, які належать під управління держави або крайових самоуправ, вся інша культура меншин залишається на плечах культурно-національних організацій, які посередництвом субсидій з Фонду підтримки культури національних меншин можуть реалізувати культурні акції, видавати пресу, книжкову продукцію і т. п. Але для самої їх діяльності дотації не існують. Працювати в таких умовах над реалізацією проектів, але й на інших ділянках роботи організації дуже важко. Пропонуємо два способи рішення:

- виділення державних субсидій на робоче місце для працівника культурно-національних організацій, який би займався методичною роботою на ділянці НХТ, або
- створення робочих місць в регіональних освітніх осередках для працівників, які б займалися виключно культурою національних меншин.

Стан національної свідомості та внутрішні причини стану

Центральна рада Союзу русинів-українців Словацької Республіки свідомо того, що вся діяльність по відношенню до україн-

ської національної меншини в Словаччині мусить виходити з наукою затвердженої істини, що **русини** - це стара назва **українців** східно- і західноукраїнських земель, має свій початок у Київській Русі. Отже, йдеться про одну національну меншину, яка в силу особливостей свого історичного розвитку та особливостей розвитку свого народу, як і в силу постійних намагань ворожих їй сил асимілювати та ліквідувати її, не дійшла до завершення свого національного усвідомлення, і тому одна її частина називає себе **русинами**, інша **українцями**, а, на превеликий жаль, ще більша частина вже вважає себе **словаками з певними мовними, релігійними та іншими особливостями**. Ця обставина в ніякому разі не означає, що йдеться про дві національні меншини двох народів. Йдеться про національну меншину українського народу, який у свою давнину весь називав себе руським народом, а своїх членів - русинами. Жодного іншого руського народу, жодних інших русинів, ніж нащадків русинів Київської Русі ніде в світі немає.

Ми вважаємо Словацьку Республіку своєю єдиною домівкою, а органи її влади - як результат волі нашого народу жити в демократичній державі, респектувати її закони. Тому Центральна рада Союзу русинів-українців Словацької Республіки домагалась і домагається, щоб згадане розуміння ядра проблеми нашої національної меншини брали до уваги всі органи державної влади, установи, політичні партії, засоби масової інформації. Інше розуміння нашого походження і сучасних проблем русинів-українців розцінюємо як спробу роз'єднати, послабити, зрештою, і повністю ліквідувати нашу національну меншину.

Виконання рішень попереднього з'їзду

Потрібно довести до кінця справу зі структуралізацією організацій СРУСР у містах. Там, де є для цього передумови, треба переходити на клубну роботу. Потрібно активізувати внутрішньо-союзне життя в деяких мікрорайонах чи регіонах і містах, де воно і нашою виною занепало. Йдеться передусім про місто Меджилабірці і цілу Лабірську долину, міста Гуменне, Братиславу, Стропків, Сабинів, а також про села, де ми колись проводили наші акції або де в минулому працювали наші колективи.

Нам поки що не вдалось підхопити і залучити до роботи нашої організації ні наших земляків, які початком 90-их років переселились в різні міста Словаччини з України, тих, хто повернувся на свою рідну землю, у свій рідний край. Не цілком нам вдається залучити до нашої роботи студентів з України, але поступово вони приходять до нас і цікавляться нашою роботою. Тепер у Словаччину приїхали тисячі біженців з України, яких тут вигнала війна. Попри складні життєві обставини, особи поступово адаптуються

та беруть активну участь у культурному житті за новим місцем проживання. Всю ту ситуацію можна позитивно використати для глибшого ознайомлення словацьких громадян з культурою та життям України, а водночас і для оновлення тих структур в культурі та шкільництві, які вже зникли.

НХТ

Одною з важливих ділянок праці СРУСР є народна художня творчість. Вона за пройдений виборчий період представляла широку базу активної культурно-освітньої та виховної роботи широких кіл наших членів та самодіяльних колективів.

Якщо подивимось на окремі жанри народної художньої творчості, найпоширенішим жанром є область фольклору, народного танцю, пісні та музики. В інтересі збереження цих надбань треба і надалі активізувати фольклорний рух так, щоб колективи були носіями автентичних народних традицій.

За пройдений період від VIII з'їзду, згідно щорічних центральних планів праці Союзу, щороку проходили усі плановані центральні акції: Фестиваль драми і художнього слова ім. Олександра Духновича у Пряшеві; Свято русинсько-української культури у Свиднику; Фестиваль духовної пісні у Снині; конкурсний огляд співаків народних пісень „Маковицька струна” в Бардієві та Пряшеві, програма „Не забудь свою колыску” в різних селах Східної Словаччини та інші. Винятком є лише Фестиваль фольклору русинів-українців Словаччини у Камійонці, останній – 59-ий річник СРУСР організував у 2024 році, потім його організацію було передано селу Камійонка. Одною з причин було неадекватне фінансування – напр., у 2023 році бюджет фестивалю за проектом був 12 550 євро, а фахова рада Фонду підтримки культури національних меншин виділила 6 500, у 2024 р. - проект 12 750 - виділено лише 4 789 євро. За таких умов важко було представити собі організацію ювілейного 60-го річника фестивалю. Із-за фінансових причин дійшло і до обмеження 64-го Фестивалю драми і художнього слова у 2026 р., коли Міністерство шкільництва СР нам не виділило жодну дотацію, Фонд підтримки культури національних меншин виділив лише 1 200 євро, тому ми були змушені цілком відмінити другу частину фестивалю, тобто виступи драматичних колективів.

Цінну допомогу у здійсненні центральних акцій надають регіональні ради СРУСР, самоуправи міст і сіл. Від щирого серця висловлюємо подяку приматорам міст Бардієва, Свидника, Снини, Кошиць, старостам сіл та представницьким органам Камійонки, Орябини, Підгорода та інших сіл. Вони і наперекір власним проблемам ставляться з великим порозумінням до цієї дуже потрібної роботи нашого Союзу.

Українську народну пісню дуже успішно пропагує щорічний

конкурсний огляд „Маковицька струна” у Бардієві та Пряшеві. „Маковицька струна” є справжнім святом найбільшого скарбу русинів-українців СР - народної пісні. Про це свідчить те, що на протязі понад 50 років на окружних конкурсах виступило біля 6 000 інтерпретаторів-виконавців різного віку з майже 9 000 піснями, а на центральному огляді у Бардієві - біля 1 600 виконавців, які на фестивалній сцені заспівали близько 1 200 пісень.

У 2024 році відбулось ювілейне 70 Свято русинсько-української культури - найстарше фольклорне свято у Словаччині. Якщо оцінювати лише перших п'ять десятиліть років Свята, то за той час виступило на ньому понад 2 400 музичних, співацьких, танцювальних самодіяльних та професіональних колективів загальною кількістю понад 71 тис. учасників, програми яких оглянуло понад 1 280 000 глядачів.

На свидницькій фестивалній сцені виступали також ансамблі з Чехії, України, Польщі, Сербії, Хорватії, Чорногорії, Угорщини, Румунії, Болгарії, Литви, Грузії, Білорусі. В цілому слід позитивно оцінити діяльність таких колективів, як кошицького Українського народного хору „Карпати” та чоловічої співацької групи „Поляна” з того ж міста, фольклорного колективу „Карпатянин” з Пряшева, жіночої співацької групи „Поляна” з Орябини, „Маковиця” з Свидника, „Курівчан” з Курова, співацьких груп „Старинчанка” зі Снини, колективів з Пораца, Торисок, Вільшавиці, Волиці та інших сіл, музично-драматичного колективу ім. Т. Шевченка з Братислави.

Українські установи Словаччини та співпраця з ними

Нашому населенню служить і ряд інших організацій та установ культури. Корисну роботу проводять передусім Словацький національний музей - Музей української культури у Свиднику, Спілка українських письменників Словаччини, кошицькі організації «Карпати» та ПЛАСТ, «Феман», яка щороку організовує Дні України в Кошицях, свидницькі організації «Приятелі України» та «Українсько-словацька ініціатива», організації, які працюють в Братиславі, як Словацько-українське товариство чи Музично-драматичний колектив ім. Тараса Шевченка. Бажано поліпшити співпрацю з Інститутом україністики філософського факультету Пряшівського університету.

Словацький національний музей - Музей української культури у Свиднику - це один з найкращих, найвагоміших наших культурно-освітніх та науково-дослідних закладів, працівники якого на протязі довгих років внесли свій неабиякий вклад не лише у розвиток національної культури, але і в організування та реалізацію окремих свят культури русинів-українців Словаччини. На жаль, довгі роки евідуємо атаки різного роду на цей музей. В останніх місяцях бачимо дивні гри навколо відкликання колишнього директора й досі незакінчений процес обрання чи призначення нового.

Вражає те, що до цих процесів безпосередньо долучаються й члени Ради уряду Словаччини з питань національних меншин.

(Продовження на 3 стор.)

(Закінчення з 2 стор.)

Йдеться про представників русинської меншини, які ще під час засідань колишнього Комітету з питань національних меншин та етнічних груп вимагали після перепису населення 2021 року зменшити кількість представників української меншини до одного. І, як і в минулому, зараз вони відкрито беруть участь у боротьбі проти СНМ – Музею української культури у Свиднику. Як приклад може слугувати голова Палати національних меншин РВНМ Мілан Ян Пилип, який 23 червня 2026 року зловживав листуванням із її членами для розсилки посилання на петицію за збереження СНМ – Музею русинської культури в Пряшеві, четверте питання якої, проте, не стосується цього об'єкта, а спрямовано безпосередньо проти СНМ – Музею української культури. Ми вважаємо це тиском на українську меншину та спробою її подальшої дискримінації.

СРУСР систематично співпрацює лише з декотрими з цих організацій та установ, з іншими лише спорадично. Видно, що наперекір ініціативі окремих організацій і їх активностям, бракує ширша платформа співпраці. Думаємо, що в перспективі слід думати про якусь спільну зустріч, на якій би можна було домовитись про спільні координовані дії на окремих ділянках нашої діяльності в інтересі досягнення тих цілей, які б нас мали об'єднувати.

Видавнича справа – періодична та неперіодична преса

Визначне місце в діяльності СРУСР належить пресі. Вдалось зберегти видавання газети „Нове життя”, яка колись виходила щотижня на восьми сторінках, а нині виходить два рази на місяць, дитячого журналу „Веселка”, який був зредукований з шістнадцятих сторінок на дванадцять, та літературно-мистецького і публіцистичного журналу „Дукля”, який видає Спілка українських письменників Словаччини.

У серпні 2026 року газета «Нове життя» відзначила 75 років з дня виходу першого номера газети. За всю свою історію русини-українці Словаччини не мали газети, яка б виходила безперервно більше як 75 років. Це наш великий здобуток й одночасно обов'язок берегти українське друковане слово і для дальших поколінь. Разом з своїми супутницями на ниві українського друкованого слова – літературно-мистецьким і публіцистичним журналом «Дукля» і дитячим часописом «Веселка» – газета «Нове життя» демонструє живучість української національної меншини. У наш час українську пресу Словаччини – газету «Нове життя», журналі «Дукля» і «Веселка» – можна читати в електронному вигляді в соціальній мережі. Проте не слід забувати, що потрібно зберегти і друкований варіант газети. Тому поширюймо ряди передплатників, головним чином з рядів молоді. Високо оцінюємо працю головного редактора газети „Нове життя” Мирослава Ілюка та головного редактора „Веселки” та „Дуклі” Івана Яцканина.

Була виконана цінна робота у розвитку української літератури і публіцистики русинів-українців Словачкої Республіки. Українських письменників Словаччини визнає читач і літературна кри-

тика у нас і за кордоном. Українська література в Словаччині є складовою частиною словацького літературного контексту та невід'ємною частиною української літератури.

Останнім часом, крім художньої літератури, дуже виразного характеру набуває також розвиток місцевого образотворчого мистецтва та художньої фотографії, що нав'язує на кращі традиції художнього прояву в минулому історичному періоді. З відкриттям Словацько-українського культурного та інформаційного центру маємо набагато ширші можливості презентувати ці жанри мистецтва. В оцінюваному періоді кожного року в центрі проходили в середньому по 4 виставки. Серед них були твори наших місцевих професіональних та аматорських митців, менше, із за відомих причин, виставлялися художники України. Велика подяка за організацію цих виставок належить постійному куратору всіх виставок Л. Цуперові.

Шкільництво

За пройдений період нам не вдалось повністю справитись із завданнями на ділянці шкільництва. Жодна нація чи якась інша спільнота не може ні сформуватись, ні існувати без взаємного спілкування їх членів. Не може зберігати історичну пам'ять своєї нації, її духовні цінності, не може існувати без ідентифікації. Щоб усе це могло бути, потрібно мати мову, бо вона забезпечує єдність членів нації, функціонування і розвиток національного організму.

Якщо ще десь кінцем минулого століття ми могли нарахувати ще більше двох десятків національних повноорганізованих і однокласних основних шкіл і 6 середніх шкіл з українською мовою навчання та з вивченням української мови, то сьогодні маємо одну основну з навчанням і одну з вивченням української мови (Пряшів, Орябина) і одну середню школу – Гімназія ім. Т. Шевченка в Пряшеві. Ситуація більш ніж критична. Це ми констатуємо на кожному з'їзді. Причин такого стану є більше. Поки йдеться про основні школи, тут відіграє роль низька національна свідомість батьків, сильна антиукраїнська пропаганда деяких кіл, розпад або занедбання державними структурами управління і контролю українського шкільництва в системі СР, але і якась заляканість чи неохота багатьох учителів, серед них і учителів української мови, боротися за свої школи і пояснювати батькам дітей значення рідної школи. Престижніше сьогодні вважається вивчення західних мов, проте без української важко буде обійтись, якщо врахувати той факт, що всупереч тимчасовим труднощам нам все ж таки доведеться в майбутньому допомагати відновлювати Україну, яка, як передбачається, в перспективі теж стане членом Євросоюзу.

Словацько-український культурний та інформаційний центр

Ця установа, яка належить під управління Союзу русинів-українців СР, від свого виникнення у жовтні 2013 року відіграє важливу роль в активізації культурного життя русинів-українців Пряшева, але й жителів міста іншої національності, а також у розвитку

співпраці на ниві культури між Словаччиною та Україною. За роки свого існування тут здійснилися десятки культурних акцій, як художні виставки, концерти, бесіди і т.п. Декотрі з них набули певної регулярності – циклічні бесіди під назвою „Незнайомі знайомі”, концерти з коментарем „Наша дума, наша пісня”, виставки образотворчого мистецтва, художніх фотографій та інших жанрів мистецтва під назвою „Мистецтво для всіх”. Але важливе те, що ця установа стала справжньою домівкою для всіх, хто не забуває на свою рідну культуру і народні традиції і хто щиро підтримує співпрацю двох сусідніх країн.

28 лютого 2022 р., тобто лише 4 дні після нападу РФ на Україну в нашому будинку на вул. Янка Бородача, 5 в Пряшеві у співпраці з громадською організацією Українсько-словацький центр партнерства ми відкрили Координаційний центр допомоги біженцям з України. Від самого початку його діяльність була значно ширша і оперативно пристосовувалась актуальним потребам. Перш за все йшлося про створення бази даних біженців і їх потреб в області житла, працевлаштування, навчання, культури. Ми організували курси словацької мови, юридичну допомогу, матеріальну допомогу для біженців, висилали перекладачів на кордон, перекладали письмові матеріали для словацьких державних органів та інших установ. Значну ініціативу в допомозі біженцям та організуванні культурних акцій для них проявила також РР СРУСР та СНМ-МУК Свиднику.

Співпраця із самоуправою та державними установами

Поки йдеться про органи самоуправування, слід підкреслити, що в більшості якраз вони є переважно співгромадянами наших акцій і, як правило, досвід від співпраці з ними є переважно позитивний. У багатьох випадках вони є головними гарантами діяльності колективів народної художньої творчості. При цій нагоді висловлюємо вдячність за добру співпрацю, а особливо за створення умов для активної праці СРУСР приматорам міст Бардієва, Свидника, Снини, Кошиць, старостам сіл, в яких проводимо наші акції.

У реалізації своїх планів та завдань СРУСР співпрацював з державними установами культури та шкільництва, зокрема з окремими осередками культури у Свиднику, Бардієві, Старій Любовні та Спиській Новій Весі. Йшлося переважно про співпрацю при підготовці та реалізації наших культурних акцій, які проходять в цих регіонах.

Асиміляційні процеси

Нашій організації потрібне комплексне дослідження історії і сучасного стану нашої національної меншини. Таке дослідження необхідне для встановлення пріоритетів культурно-національної політики. Отже, для подолання сучасної духовної кризи діяльність первинних організацій, регіональних рад, Центральної ради, установ культури треба орієнтувати на виховання здорової національної гордості, почуття приналежності до свого народу, пошани до рідної мови і культури і кращих національних традицій та на органічне засвоєння надбань всесвітньої культури.

Тут би можна було дуже довго говорити про те, що нам в цій ситуації робити і які перспективні мети поставити перед собою. Наприклад:

- відродити українську школу,
- оновити національний характер обох церков;
- повернути український характер Театру ім. О. Духновича та його ансамблю;
- підняти на вищий рівень українську пресу, радіомовлення і телебачення;
- надалі посилювати культурні зв'язки з Україною;
- активно співпрацювати з Пряшівським самоврядним краєм, органами самоуправи;
- спрямувати діяльність ЦР СРУСР на об'єднання всіх творчих сил з метою розробки програм культурно-освітньої праці серед населення на найближчий період;
- спрямувати весь потенціал української інтелігенції на служіння своєму народові, справі його духовного відродження і соціально-економічного розвитку;
- впливати на молодь через соціальні мережі;
- продовжувати у зустрічах регіональних президій СРУСР із старостами сіл, директорами шкіл, представниками церков, підприємцями, радитися з ними;
- більшу увагу приділяти розв'язанню соціально-економічних питань;
- підбати про створення необхідних умов для поживлення співпраці між Словаччиною й Україною в галузі культури, освіти та науки;
- використовувати талановитих людей: науковців, художників, технічну інтелігенцію, майстрів народної матеріальної та духовної культури, представників духовенства;
- позачергову увагу приділяти змісту та формальному боку всіх акцій Союзу. Зробити все для піднесення числа передплатників преси та інших видань Союзу;
- активізувати діяльність Союзу посередництвом комісій, як допоміжних органів голови Центральної ради;
- в інтересі пов'язаності народної культури русинів-українців Словаччини та народу України давати широкий простір для виступів колективів з України;
- залучати наші різножанрові колективи до участі у загальнословацьких фестивалях.

Міжнародні контакти

За період від VIII з'їзду СРУСР ми намагались утримувати і жваві міжнародні контакти. СРУСР є стабілізованим членом Світового та Європейського конгресів українців і Світової федерації українських лемківських об'єднань.

Особливу увагу заслуговують наші контакти з Україною, хоч, думаємо, що інтерес до нас з боку України міг би бути більший. Зрозуміла річ, що говоримо про мирні обставини, а не про сучасність, коли Україна терпить і протистоїть жорстокій агресії свого сусіда.

Ми раді, що і в тій нелегкій ситуації митці з України приходять до нас і показують своє мистецтво не лише на акціях СРУСР, але й на словацьких сценах.

Потенціал, який принесли з собою вимушені переселенці з України, великий. Нам слід серйозніше задуматися над тим, як його використати і для нашої роботи. Ми розуміємо, що не всі

залишаться жити в Словаччині - декотрі повернуться в Україну, інші подадуться глядати щастя в інші країни. Знаємо також, що у них на першому місці стоїть проблема вижиття, турботи про своїх рідних в Україні, про свої домівки, які вони там залишили. Наперекір усьому, а дотеперішній досвід про це однозначно свідчить, вони є освіженням і збагаченням нашого культурно-національного життя. Нам потрібно чим більше залучати до роботи нашої організації і співпрацювати з організаціями, які виникли з їх ініціативи. Разом з тим не сміємо забувати про всебічну допомогу Україні в нелегкій ситуації та в її намаганнях долучитися до європейських структур.

Заключення і висновки

В тій критичній ситуації, яка торкається всіх і кожного з нас і веде нас до прискореної повної асиміляції та ліквідації всього нашого русько-українського населення, є гріхом ділитися за вірою чи національним свідомістю і не об'єднуватися, щоб разом і спільно боротися за позитивне рішення хоча б найосновніших наших потреб – проблем, таких як економічна ситуація, обезлюднення сіл, ліквідація нашої тисячорічної культури та всього нашого населення. Отже, і наш сьогоднішній IX з'їзд мав би показати якнайбільшому числу людей нашого населення, органам державної влади СР та працівникам засобів масової інформації, як і міжнародним організаціям та установам, якими справами займається наша національна меншина.

Тому закликаємо представників СР, ті словацькі організації, які займаються проблематикою історії, культури та співжиття всіх громадян нашої спільної держави, усвідомити необхідність створення однакових умов для розвитку словацького народу та національних меншин, закликаємо кожного русина-українця, незалежно від того, як він себе називає, віруючих обидвох наших, колись руських церков та їх служителів, зокрема найвищих представників тих церков, щоб в ім'я збереження нашого роду, нашої історії та культури, в ім'я рівноправності, справедливості і толерантності, не дивлячись на певні розходження у поглядах на дрібніші речі, об'єднали своє зусилля для розквіту всієї нашої держави та збереження й розвитку культурно-національного життя нашої національної меншини в державі. Інакше бо ми будемо тим останнім поколінням, яке долле відому останню краплинку у переповнену чашу нашої нелегкої історії і яке історія запише як ліквідаторів життя нашої національної меншини.

Ми не сміємо стати ліквідаторами нашого населення та його здобутків!

Кожен з нас, в міру своїх можливостей і здібностей, має докласти руки до розвитку життя нашої національної меншини та до збереження нашого роду.

СРУСР і наперекір всім своїм проблемам може і в майбутньому стати тим об'єднуючим чинником, навколо якого в разі охоти могли б згуртуватися всі прогресивні сили нашої національної меншини. В цьому полягає смисл нашої діяльності і відповідальності перед народом та його нелегкою історією.

Постанова IX з'їзду Союзу русинів-українців Словацької Республіки від 12 вересня 2026 р.

IX з'їзд Союзу русинів-українців Словацької Республіки на підставі обговорення діяльності Союзу за період від VIII з'їзду констатує, що проблеми культурно-національного життя, але й у соціально-економічній області русинів-українців СР тривають. Найгіршою є ситуація в області національного шкільництва, яке фактично стоїть перед загрозою повної ліквідації. Це значною мірою впливає і на діяльність організації, котра, таким чином, не може розгортати таку діяльність, яка впливає з її статуту та потреб цієї національної меншини.

IX з'їзд Союзу русинів-українців Словацької Республіки
І. схвалює:

1. Звіт про діяльність СРУСР за період від VIII з'їзду СРУСР
2. Звіт Центральної контрольно-ревізійної комісії СРУСР
3. Звіт мандатної комісії
4. Звіт виборчої комісії - склад Центральної ради СРУСР та Центральної контрольно-ревізійної комісії
5. Основні напрямки діяльності СРУСР на період до 2030 р.
6. Зміни Статуту СРУСР

II. доручає:

1. Проаналізувати пропозиції та зауваження до пред'явлених матеріалів на IX з'їзді СРУСР, включити їх до плану роботи ЦР СРУСР та забезпечити їх поступову реалізацію. Термін: 31.12.2026 р.

- Відп.: Президія ЦР СРУСР
2. Основні напрямки діяльності СРУСР на період до 2030 р. конкретизувати в щорічних планах роботи ЦР СРУСР, її Президії, а також в планах діяльності регіональних рад. Позачергову увагу приділяти шкільництву, молоді, внутрішньосоюзному життю організації та фінансовому забезпеченню її діяльності. Термін: 2026-2030 рр. Відп.: голова ЦР СРУСР, голови РР СРУСР
 3. Про хід та результати з'їзду інформувати членську базу СРУСР. Термін: 31.12.2026 р. Відп.: делегати з'їзду
 4. Розробити концепцію діяльності Словацько-українського культурного та інформаційного центру в Пряшеві. Дорішити питання персонального та фінансового забезпечення його роботи.

- Термін: 31.03.2027 р. Відп.: голова ЦР СРУСР, голова Пряшівської РР СРУСР
5. Підвищену увагу приділяти пропагуванню діяльності СРУСР в засобах масової інформації, зокрема в соціальних мережах. Письмово звернутись до генеральної директорки та Ради СТБР з проханням на покращання статусу національно-етнічних програм СТБР та співробітництва СРУСР та СТБР. Термін: червень 2027 р. Відп.: голова та заступники голови ЦР СРУСР
 6. Запропонувати всім українським інституціям та організаціям в СР створення спільної координаційної ради, як національного форуму для подальшого розвитку нашої національності. Термін: 2027 р. Відп.: голова ЦР СРУСР

Лемківський корінь повстанського руху

В медійному просторі Словаччини час від часу появляються статті, які побудовані за одним штампом. В їх основі - «українізація». В полі їх зору вже стала і південно-східна Польща, де колись проживали лемки-українці. Спрощений погляд на визвольні змагання українців просто б'є в очі. Тому на хвилину загляймо в багату літературу. Одною з найбільш поширених у Пряшеві у свій час була книжка «Лемківщина в огні» (1971). В статті почерпнуті відомості й з інших видань.

Лемки - це невіддільна, самобутня та одна з найвідданіших етнографічних груп українського народу. Попри століття ізоляції, географічну віддаленість від геополітичних центрів України та постійний тиск асиміляції з боку сусідніх держав, Лемківщина завжди зберігала свій тривкий генетичний та культурний зв'язок із Україною. Ба більше, саме цей карпатський край став одним із найважливіших bastionів, у лоні якого гартувалася та діяла Українська Повстанська Армія (УПА). Докази української ідентичності лемків зафіксовані в їхній щоденній культурі. Лемківський говір, попри напруження польських запозичень, є невіддільною частиною південно-західного наріччя української мови. Це чітко простежується в граматичній структурі, лексиці та фольклорі.

Лемківська література - від поезії Богдана-Ігоря Антонича до творів повоєнних авторів у діаспорі - дишає загальноукраїнськими смислами. Наприкінці XIX та на початку XX століття на Лемківщині активно відкривалися читальні «Просвіти» та українські школи, які виховували свідому інтелігенцію. Зокрема, діяльність української учительської семінарії в Сяноку та гімназії в Криниць дала лемківським дітям розуміння, що їхня Батьківщина не обмежується рідними горами, а простягається далеко на схід - до Дніпра й Дона.

Армія з місцевого коріння

Спростуванням будь-яких міфів про те, що УПА була «принесена» на Лемківщину ззовні, є той факт, що повстанський рух народився безпосередньо в самому лемківському середовищі. Коли в роки Другої світової війни та після її завершення польські шовіністичні формування та комуністична влада почали палити українські села, лемки захищали свої домівки та право залишатися українцями.

У структурі повстанської армії було створено цілий Тактичний відтинок ТВ-26 «Лемко», який входив до Воєнної округи «Сян». Переваж-

на більшість старшин, підстаршин і рядових бійців у сотнях «Ударники» були корінними вихідцями з Лемківщини - місцевими селянами, лісниками та колишніми учнями тих самих українських шкіл. Доказом цього є географія походження провідних кадрів повстанського руху в регіоні.

Відомі вихідці з Лемківщини
Сяницький повіт (серце Лемківщини):

Василь Мізерний («Рен») - Майор УПА, легендарний командир Тактичного відтинку ТВ-26 «Лемко». Народився в селі Вербиця.

Ярослав Коцьолок («Криlach») - Капітан (сотенний) УПА, командир сотні «Ударники-б», який героїчно загинув, захищаючи земляків під час Операції «Вісла». Народився в селі Дальова.

Іван Йовик («Соколенко») - Бунчужний куреня УПА, який пройшов Великий рейд на Захід. Народився в селі Володж.

Степан Стех («Сірко») - Окружний провідник ОУН Лемківщини, організатор цивільного підпілля. Народився в селі Сенькова.

Володимир Масник («Бурий») - Сотенний УПА, командир сотні «Ударники-З». Народився в селі Суrowиця.

Степан Майка («Морський») - Чотар (командир взводу) у сотні «Хріна». Народився в селі Вислок Великий.

Дмитро Марусяк («Завзятий») - Відомий повстанець, борець охорони ТВ «Лемко». Народився в селі Шавне.

Горлицький повіт (Західна Лемківщина):

Дмитро Цапик («Камінь») - Політвиховник сотні, провідний діяч ОУН на Західній Лемківщині. Народився в селі Гладішів.

Стефан Баб'як - Зв'язковий підпілля, згодом відомий громадський діяч лемків у діаспорі. Народився в селі Крамна (Кремпа).

Василь Смирний («Бориц») - Підпільник, зв'язковий ОУН на лінії Горлиці - Ясло. Народився в селі Пантна (Пентна).

Короснянський повіт (Східна Лемківщина):

Михайло Гальо («Коник») - Капітан УПА, заступник командира ТВ «Лемко», командир куреня. Народився в селі Потік.

Іван Кавацив («Муха») - Чотар УПА, учасник прориву через Чехословаччину. Народився в селі Тилява.

Ліський повіт (Етнічна межа Лемківщини):

Василь Шоторик («Комар») - Курінний лікар та керівник санітарної служби УПА на Лемківщині. Народився в селі Середнє Село.

Микола Мостович («Верховинець») - Організатор підпільної мережі ОУН. Народився в селі Балигород.

Живе слово визвольної боротьби: Лемківщина в літературі

Боротьба лемків за право бути українцями залишила глибокий слід не лише в сухих військових звітах, а й у художньо-документальній спадщині. Справжнім пам'ятником цієї епоси стала історична повість Марії Остромири «Лемківщина в огні». Написана на основі реальних спогадів повстанських командирів (зокрема курінного Степана Стебельського - «Хріна» та чотового «Острроверха»), ця книга змальовує живі обличчя бійців під їхніми справжніми псевдонімами. Вона показує, як повстанці боронили рідні села від жорстоких депортацій та назавжди зафіксувала автентичний дух карпатського спротиву, розбивши радянські та тогочасні польські пропагандистські міфи.

Навіть у найважчі роки примусових виселень та операції «Вісла» у 1947 році, коли повстанці втратили матеріальну базу, вони не капітулювали. Вихідці з Лемківщини сформували кістяк підрозділів, які здійснили легендарний Великий рейд крізь Чехословаччину до Західної Німеччини, щоб прорвати інформаційну блокаду та донести світові правду про трагедію свого краю.

Реакцією на матеріали, поширені у словацькому медійному просторі,

СКЛАД Центральної ради СРУСР на виборчий період 2026-2030 років

БАНДУРЧИН Віктор, БЕЛКО Люба, БОГДАН Павло, БОЖИК Міріам, ГАЩАК Віктор, ГАР'ЯНСЬКА Людмила, ДЖОГАНІК Ярослав, ДІДИЧ Мілан, ДОВГОВИЧ Святослав, КОЛБАБЧУК Михайло, ЛАЗЕНГА Марія, МАСЛІЄВА Віталія, МИВКАНИЧ Галина, МУШИНКА Олександр, ПАНЬКО Юліус, ПЕТРИЩАК Микола, ПІРОШ Марія, СМІЛНИЦЬКА Валерія, ЧОКИНА Михайло, ШТЕФАНИК Жанета, ЯЦКАНИН Андрій

Кандидати:

МАРТИНЮК Світлана, ДЕНІС Микола, ГУНЧАР Анна, КОСТЬ Івета, ВООК Йосиф, КУБЕРКА Оксана

СКЛАД Президії ЦР СРУСР на виборчий період 2026-2030 років

БАНДУРЧИН Віктор - заступник голови ЦР СРУСР,

БОГДАН Павло - голова ЦР СРУСР, БОЖИК Міріам, ГАР'ЯНСЬКА Людмила, ДІДИЧ Мілан, ДОВГОВИЧ Святослав, КОЛБАБЧУК Михайло, ЛАЗЕНГА Марія, МАСЛІЄВА Віталія - заступник голови ЦР СРУСР, МИВКАНИЧ Галина, ПЕТРИЩАК Микола, ШТЕФАНИК Жанета, ЯЦКАНИН Андрій

СКЛАД Центральної контрольно-ревізійної комісії СРУСР на виборчий період 2026-2030 років

Члени: ЖЕЛЕЗНИК Яна, КОЛИНЧАК Марцела, МАНЬКО Мілан - голова, ПАСТЕРНЯК Анна, ТАРЧА Олександр
Кандидат: КНАПИК Маріяна

може послужити позиція Об'єднання лемків у Польщі, оприлюднена на їхньому вебпорталі:

«Головною метою Лемківського товариства є збереження, підтримка та популяризація багатовікової культурної спадщини лемків. Організація представляє та захищає інтереси української етнографічної групи - лемків - у рамках польського законодавства. Вона співпрацює з усіма рівнями влади та місцевого самоврядування, а також з афілійованими неурядовими організаціями, як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні, зокрема в прикордонних районах південно-східної Польщі, Словаччини та України».

Історія Лемківщини - це літопис вірності своїй нації. Лемки - це частина українського народу, яка довела своє українство не словом, а

кров'ю та жертвою боротьбою за волю України.

Джерела, на яких базується матеріал

Марія Остромира. «Лемківщина в огні». - Історична повість, створена на основі автентичних споминів повстанських командирів, яка відображає героїзм та трагедію лемківського спротиву.

«Літопис УПА» (Основна серія, Томи 33 і 34: «Тактичний відтинок УПА 26-й „Лемко“: Лемківщина і Перемищина»). - Збірники автентичних документів, наказів, звітів та списків полеглих воїків УПА.

Ярослав Пастернак. «Нарис історії Лемківщини». - Дослідження мови, етнографії та розвитку українського шкільництва (зокрема діяльності семінарії в Сяноку та гімназії в Криниць) на цих землях.

Для друку підготував: -мі-

Верховна Рада України нагородила Едуарда Бураша

Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук нагородив почесною відзнакою кошичанина Едуарда Бураша за багаторічний внесок у розвиток словацько-українських відносин та підтримку гуманітарних проєктів. Директор Асоціації «Феман» (Združenie Feman) отримав нагороду в Ужгороді під час робочої зустрічі представників обох парламентів.

Едуард Бураш почесну відзнаку отримав 7 вересня в Ужгороді з нагоди робочої українсько-словацької зустрічі за участю представників обох парламентів.

Бураш брав участь у переговорах як запрошений гість. За його словами, метою зустрічі було ознайомлення з проблематикою поточної ситуації

на прикордонних переходах, питаннями інфраструктури, функціонуванням співпраці Закарпаття з Пряшівським та Кошицьким краями, а також загалом України та Словаччини.

Директор асоціації «Феман» у Кошицях щороку організовує «Дні України», а з моменту російського вторгнення займається організацією поставок гуманітарної допомоги в Україну. 3 травня цього року він також є радником президента Українського союзу промисловців і підприємців (УСПП) з питань економічного, торговельного та інвестиційного співробітництва між двома країнами. У минулому він також працював радником прем'єр-міністра Словаччини з питань транскордонного співробітництва. -р-

Посол Мирослав Кастран (третій справа) та Генеральний консул України в Пряшеві Володимир Камарчук (другий справа) в колі акторів після вистави.

«Гуцулка Ксеня» вперше у Словаччині

У Пряшеві 11 вересня ц.р. відбулася визначна культурна подія – вперше у Словаччині глядачі мали можливість побачити легендарну українську виставу «Гуцулка Ксеня» Івано-Франківського національного академічного драматичного театру ім. Івана Франка. Прем'єрний показ пройшов на сцені Театру Йонаша Заборського та став справжнім святом української культури, музики й традицій.

Вистава була організована Посольством України в Словацькій Республіці під патронатом Посла України пана Мирослава Кастрана та за підтримки Генерального консульства України у Пряшеві.

Показ відвідали понад 250 глядачів. Для багатьох із них ця вистава стала значно більшим, ніж просто театральною подією. Українські мелодії, гуцульський колорит, яскраві костюми, знайомі мотиви та щирі емоції подарували присутнім особливе відчуття дому.

У залі панувала надзвичайно тепла атмосфера. Глядачі разом із героями переживали кохання,

радість, хвилювання та ностальгію. «Гуцулка Ксеня» вкотре довела, що українська культура здатна долати кордони й об'єднувати людей, де б вони не жили.

Особливого значення події надало те, що вона була присвячена 35-й річниці Незалежності України. У час, коли українці особливо гостро усвідомлюють цінність своєї державності, мови, історії та культури, такі імпрези стають важливим нагадуванням про нашу ідентичність і духовну силу.

Прем'єра «Гуцулки Ксені» у Пряшеві стала вечором, сповненим української душі. Вона подарувала сотням глядачів не

лише незабутні емоції, а й тепле, щемке відчуття, яке неможливо передати одним словом, – відчуття України поруч, відчуття рідного дому. Цей вечір ще раз засвідчив: українська культура живе, звучить і об'єднує людей. А Пряшів продовжує гідно нести свою особливу місію – бути одним із найважливіших центрів українського культурного життя у Словаччині.

Наступного дня, 12 вересня, постановка Івано-Франківського драмтеатру зібрала повну залу на сцені Словацького національного театру в Братиславі. – Прим. ред.

Віталія МАСЛІЄВА.

Не відвертаймось від рідної мови (Заклик до всіх нас)

Нечасто буває так, щоб у Театрі імені Йонаша Заборського в Пряшеві глядачів при вході до зали вітала українська пісня. До того ж – надзвичайно відома й улюблена серед русько-української громади Пряшівщини. Йдеться про легендарну «Гуцулку Ксеню», мелодія якої того вечора, 12 вересня цього року, звучала в пряшівському театрі, захоплюючи та полонячи серце кожного з присутніх.

Побачити цю п'єсу, фолк-мюзикл у виконанні Івано-Франківського національного академічного драматичного театру імені Івана Франка, стало надзвичайною подією для Пряшева. Це свято мистецтва згуртувало не лише місцевих жителів, а й численну українську громаду, яка змушена була шукати тут прихисток, рятуючись від жаків російського воєнного вторгнення.

П'єса гармонійно поєднує в собі автентичні зразки національного фольклору та глибокі романтичні емоції. Неповторна гуцульська говірка, традиційні мотиви та їх майстерне поєднання із сучасною театральною мовою посилюють усвідомлення того, як важливо не зрікатися рідного слова й водночас плекати культуру загальнонаціональної мови. Крім того, вистава відкрила глядачам ті сторінки української історії, які для багатьох і досі залишалися невідомими.

Надзвичайно цікаво було спостерігати, як затамувала подих глядацька зала в мить, коли під час однієї зі сцен актор звернувся безпосередньо до публіки.

Виконавець однієї з головних ролей, народний артист України Олексій Гнатковський, емоційно та переконливо пояснював глядачам, чому так важливо берегти власну історію, мову та віру. Адже це – освіта, це – світло. Якщо ми не збережемо цього, то вирвемо власне коріння, втрачимо ідентичність і просто зникнемо як нація.

Ці слова глибоко закарбувалися в душах і думках кожного присутнього. Вони прозвучали як потужний заклик і до всіх нас – наполегливо й до глибини пізнавати своє походження, не піддаватися асиміляції, берегти свою націю та не відвертаймось від рідної мови.

Неймовірну атмосферу мюзиклу підкреслював живий оркестр. Його музичний супровід додавав особливого колориту жартівливим сценам, запальним танцям та пісням, що ще емоційніше підкреслювали дію вистави. На мою думку, ніхто з глядачів (і дуже шкода, що їх не було ще більше) не залишав залу без натхнених, позитивних емоцій, яких у сьогоднішньому світі так бракує.

Єва ОЛЕАР.

Свято пирогів у Свиднику

13 вересня у Свиднику, в атмосфері народних традицій та гостинності, відбулося яскраве свято – «День народних традицій та Пероги 2026». В західноукраїнських говорах традиційні вареники називають саме «пероги». Популярне серед глядачів дійство пройшло на території скансену СНМ – Музею української культури і стало вже 31-м міжнародним змаганням із приготування пирогів.

У міжнародному змаганні на найсмачніші пироги взяли участь шість команд зі Словаччини та Польщі. Кожна команда намагалася здивувати журі та відвідувачів власними рецептами, майстерністю та оригінальністю подачі.

Пироги були справді на всі смаки: солодкі й солоні, варені, печені та смажені, з різноманітними традиційними й авторськими начинками. Сам формат фестивалю чудово показав, наскільки багатою може бути проста народна страва, рецепти якої передаються у родині із покоління в покоління.

За результатами змагання перемогу здобула команда з

міста Мартин. Їхні пироги найбільше припали до смаку журі та принесли команді заслужене перше місце.

Протягом дня територія музею наповнювалася народною музикою, співом і танцями. Відвідувачів тішили яскраві виступи фольклорних колективів, які створили справжню атмосферу великого народного свята.

Не меншою популярністю користувався ярмарок народних ремесел. Гості могли придбати вироби ручної роботи, традиційні сувеніри, продукцію бджільництва, поговорити з майстрами та ближче познайомитися з давніми ремеслами.

-віт-

Хор «Карпати» розпочав новий сезон: запрошує на урочистий концерт та у свої лави

Першими репетиціями наприкінці серпня розпочав 42-й сезон своєї діяльності Український народний хор «Карпати» з Кошиць. Цей творчий рік стане першим, який колектив проведе без свого засновника та багаторічного художнього керівника Левка Довговича.

Хоча сезон починається в тіні цієї великої втрати, хористи під керівництвом нового художнього керівника й диригента Святослава Довговича та хормейстерки Світлани Мартинюк щиро вірять, що й надалі зустрічатимуться зі своїми відданими шанувальниками на концертах та інших культурних акціях.

Уперше зустрітись з хором «Карпати» та його гостями ви зможете в **п'ятницю, 16 жовтня 2026 року о 18:00** у приміщенні *Divadlo Grand (Jumbo centrum)*. Саме там відбудеться одинадцятий урочистий концерт «Шануємо свої традиції та визначні особистості». Цьогоріч він присвячений ювілею Дмитра Бортнянського, Івана Франка, Лесі Українки та Сидора Воробкевича, а також світлій пам'яті «Диригента з ГУЛАГу» Левка Довговича.

Організатором акції виступає громадське об'єднання «Карпати Кошиці» за фінансової підтримки Фонду підтримки культури національних меншин KULTMINOR. Окрім хору «Карпати» та його солістів, у програмі виступатимуть молодіжний оркестр *Musica Juvenalis*, чоловічий співочий гурт «Поляна», соліст опери Національного театру

в Кошицях Максим Куценко, вихованці театральних студій міста та інші гості.

«Наша пісня, наша дума не вмере, не загине, от де, люди, наша слава, слава України!» — писав великий Кобзар Тарас Шевченко. Навіть у цей важкий час українська пісня допомагає зберегти дух нації, а її плекання є нашою культурною зброєю у безглузді війні.

Український народний хор «Карпати» щиро запрошує до своїх лав нових учасників. Ми раді бачити як українців, котрі давно мешкають у Кошицях, чи тих, хто знайшов тут тимчасовий притулок від жахів війни, так і всіх, хто просто любить українську пісню і прагне відкрити її красу широкій публіці.

Приходьте до нас, щоб відпочити душею та стати частиною нашої понад сорокарічної успішної історії! Ми чекаємо на вас на репетиціях **щовівторка о 17:00** в Українській домівці за адресою: **вул. Головна, 11 (вхід із вул. Звонарської, 2), м. Кошиці**.

Дізнатися більше можна за телефоном **+421 917 489 642** або написавши на електронну пошту **zbor.karpaty@gmail.com**.

Лауреати міжнародної премії «Corona Carpatica»

У Географічному центрі Європи 16 вересня відбулася церемонія нагородження лауреатів Міжнародної літературно-мистецької та екологічної премії «Corona Carpatica».

Урочистості провели з нагоди Днів європейської спадщини в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» Карпатського біосферного заповідника. Премія «Corona Carpatica» протягом багатьох років об'єднує митців, науковців, природоохоронців та громадських діячів, які працюють над збереженням і популяризацією природної та культурної спадщини **Карпат**, а також європейських цінностей. Цьогоріч відзнаки отримали:

- номінація «Література» – **Іван Яцканин** із Пряшева, Словаччина;
- номінація «Декоративно-прикладне мистецтво» – **Олег Гаркус** із Косова Івано-Франківської області;
- номінація «Образотворче мистецтво» – **Богдан Пилипів**

із **Рожнятова** Івано-Франківської області;

• номінація «Екологія» – **Василь Лавний** зі Львова.

Учасників імпрези привітав виконавач обов'язків директора Карпатського біосферного заповідника **Іван Бельмега**. Він вручив лауреатам дипломи та пам'ятні медалі.

Під час церемонії виступили представники Секретаріату Карпатської конвенції, митці, природоохоронці, представники органів влади та місцевого самоврядування. Говорили про важливість міжнародної співпраці для збереження природної та культурної спадщини Карпат, розвитку транскордонного партнерства й популяризації європейських цінностей.

Gromos (1600), Gromoss (1773), Gromosch (1786), Gromos (1808, 1863 – 1902), Kormos (1907 – 13), Gromoš (1920 – 48), Hromoš (1948).

Стат.: 1787 – 266 жит., 1828 – 394, 1869 – 528, 1880 – 578 жит., 540 слов., 16 нім., 22 немовл., 220 р.-кат., 343 гр.-кат., 15 юд., 1890 – 583 жит., 225 слов., 9 нім., 339 рус., 10 інш., 229 р.-кат., 346 гр.-кат., 8 юд., 1900 – 535 жит., 509 слов., 5 мад., 7 нім., 4 рус., 10 інш., 200 р.-кат., 329 гр.-кат., 6 юд., 1910 – 515 жит., 475 слов., 16 мад., 5 нім., 1 хорв., 18 інш., 183 р.-кат., 316 гр.-кат., 16 юд., 1921 – 493 жит., 464 чхсл., 6 евр., 1 інш., 22 чужин., 180 р.-кат., 307 гр.-кат., 6 юд., 1930 – 561 жит., 544 чхсл., 9 руск., 1 інш., 7 чужин., 195 р.-кат., 360 гр.-кат., 6 юд., 1940 – 645, 1948 – 701, 1961 – 725, 1970 – 745, 1980 – 617, 1991 – 527 жит., 519 слов., 4 чеськ., 2 укр., 1 пол., 1 невр., 381 р.-кат., 133 гр.-кат., 2 без віросп., 10 невр., 2011 – 498 жит., 483 слов., 1 ром., 7 рус., 1 чеськ., 1 укр., 5 невр., 343 р.-кат., 135 гр.-кат., 4 правосл., 6 еванг. а.в., 4 без віросп., 6 невр., 2021 – 498 жит., 481 слов., 1 чеськ., 5 рус., 2 укр., 2 рос., 1 інш., 6 невр., 22 без віросп., 323 р.-кат., 141 гр.-кат., 6 правосл., 6 невр.

Історики пишуть про село Громош як про одне з наймолодших сіл у регіоні Шариша. Його історія та розвиток тісно пов'язані з сусіднім замковим маєтком Плавеч.

Походження назви села Громош безпосередньо пов'язане з природним середовищем, у якому виникло поселення. Історичні джерела вказують, що назва села походить від назви сусідньої домінуючої гори Громошець (Hromosch). Село було побудоване в долині біля північно-східного підніжжя цього гірського масиву, поблизу однойменного потоку Громошець (права притока річки Попрад).

Сама назва *Громошець/Громош* має давній слов'янський корінь і, найімовірніше, вказувала на місце, куди під час негоди часто влучали громи, або ж характеризувала дикий і шумний характер гірського струмка під час сильних злив. З мовознавчої точки зору це топонім (назва місця), який чітко фіксує розташування села під виразним гірським масивом.

Історики припускають, що село виникло у 80-х роках XVI століття. Його розбудували переселенці (копаничари) на основі закупного права разом із шолтисом (старостою). Це слово походить із македонської мови і означає різьбяр по дереву.

Село виникло за ініціативи шляхетського роду Горватів на території, яка належала до маєтку Плавеч.

З 1600 року село зазначене в податковому реєстрі Шариша. На той час це було зовсім невелике поселення, де кріпаки жили у 8–10 будинках.

Жителі Громоша історично були відомі як селяни, пастухи, ткачі, а також займалися лісовими роботами. Цей характер села не змінився і після розпаду Австро-Угорщини у 1918 році.

У середині XIX століття село вразив великий голод, що призвело до масової еміграції жителів у пошуках роботи (пізніше переважно до промислових підприємств у Чехії).

На початку XIX століття з Громошем історично злилося старіше поселення Козелець. Воно було задокументоване ще в 1427 році як *Kozlyk* і спочатку мало 6 порт (селянських

Сторінки минулого (164)

ГРОМОШ – НРОМОШ (окр. Стара Любовня)

господарств), які належали замку Плавеч.

Історики та геральдисти часто звертають увагу на унікальний герб села Громош, на якому зображений коминар із драбиною на плечі. Цей символ походить з історичної печатки 1868 року. За народною традицією та історичними зв'язками, жителі Громоша мали обов'язок чистити комини в замку Плавеч. Згодом у регіоні образ коминаря трансформувався зі «страшної» постаті на загальноновизнаний символ щастя (що також збігається з пізнішим угорським найменуванням села *Kormos*).

Австрійський історик, юрист і статистик Герман Ігнац Бідерманн (1831–1892) згадує Громош у своїй важливій праці про етнічний склад тогочасної Угорщини. У своїй фундаментальній роботі «*Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohnort, ihr Erwerb und ihre Geschichte*» (Угорські русини, їхнє житло, промисли та історія, 1862 і 1867 рр.) Бідерманн чітко відносить Громош до сіл Шариської столиці з переважно руським (греко-католицьким) населенням.

Запис Бідермана є важливим тогочасним доказом того, що в середині XIX століття Громош був етнічно та конфесійно ядро закріплений як руське поселення в межах північного Шариша, де перепліталися словацькі та руські культурні впливи.

Записи та матеріали греко-католицької церкви описують Громош крізь історію місцевого храму та релігійне життя вірян.

Історичні джерела (зокрема відома римо-католицька *Вісниця Баркоці Шариського архієпископату від 1749 року*) підтверджують, що в Громоші вже в першій половині XVIII століття стояла стара дерев'яна церква Св. Луки. Візитатія зазначає, що в селі жили і католики, і «руснаки» (русини), які зразково дбали про свій дерев'яний храм.

Парафіальні записи детально документують будівництво сучасного Храму Святого апостола і євангеліста Луки, зведеного у 1895 році в історичному стилі. Сьогодні ця одна з навіна споруда з прибудованою вежею оголошена Національною культурною пам'яткою (НКР).

Школа в Громоші була заснована в 1897 році. Руський характер школи зберігався під час утворення ЧСР, початком 30-х років XX ст. школа перейшла на словацьку мову навчання.

До 2004 року Громош століттями значився як філіал парафії Удол. Віряни мали тісні зв'язки з Удолом, звідки до них приїжджали священники.

З 2004 року по теперішній час з організаційних причин Пряшівської архієпархії Громош був адміністративно підпорядкований греко-католицькій парафії Шамброн, звідки священник регулярно приїжджає служити святі літургії для місцевої греко-католицької громади.

Під час Другої світової війни в околицях села точилися завзяті бої. Нацисти залучали місцевих жителів до примусових робіт із копання оборонних окопів у сусідньому селі

Плавеч. Село було визволене від фашистської окупації 23 січня 1945 року.

В Громоші спостерігається швидка асиміляція і втрата руської (української) самосвідомості жителів Громоша.

Я. М. Корабинський в своїй статистиці сіл 1786 року зазначає Громош як руське село (стор. 210). Шематизм Пряшівської єпархії 1844 року зазначає, що в той час церква-мати знаходилась в Шамброні і порівняно великою кількістю вірян східного обряду (1171). До цієї церкви належали і церковні громади в Громоші з 353 вірянами, Козельцем з 67 і Плавницею з 52 вірянами. В церкві відправи йшли на церковнослов'янській мові. Священнослужителем був Іоан Янович.

Проте з того часу процес асиміляції в Громоші пішов швидкими темпами.

Виникає питання, чому діалектолог Василь Латта не включив село Громош до свого фундаментального «Атласу українських говорів Східної Словаччини».

Головною причиною стало те, що на момент системного збору діалектного матеріалу (1950–1960-ті роки) мовлення цього села через потужні асиміляційні процеси вже втратило виразні українські (лемківські) риси та класифікувалося як східнословачке (спискового або шариського типу). Латта ж прагнув зафіксувати чистий український діалектний масив Пряшівщини, тому виключив перехідні або повністю словакізовані пункти, щоб не викривляти ізоглоси.

Дослідники вказують, що втрата ідентичності на етнічних окраїнах настає, коли поселення опинилось в ізоляції від основного національного масиву і, оточене іншим етносом, воно опиняється в ситуації постійного культурного тиску.

Для багатьох дослідників головним маркером ідентичності в русинів-українців була не мова, а церква – приналежність до Греко-католицької чи Православної церкви («русська віра»). Асиміляція стає швидкою, коли в церкві починають впроваджувати мову більшості в богослужіння. В результаті жителі прикордонних сіл зберегли віру, але втратили національний орієнтир. Вони почали ідентифікувати себе як «словаки греко-католицького обряду».

У XX столітті традиційне патріархальне село перестало бути закритим простором. Молодь масово виїздила на навчання та роботу до міст, де потрапляла в суцільне словацькомовне середовище. Мішані шлюби стали фінальною крапкою в процесі швидкої асиміляції: у таких родинах мовою спілкування та виховання дітей майже завжди ставала мова більшості, що призвело до повної втрати руської самосвідомості.

Громош та аналогічні села показує, що за відсутності потужного інтелектуального центру, національної школи та ясного розмежування мовного бар'єру вони стають зоною швидкого розчинення меншості в тілі мажоритарної, в нашому випадку словацької нації.

-мі-

АМФО КЛУБ підготував ювілейну виставку

Університетська бібліотека Пряшівського університету презентувала осінню виставку «АМФО КЛУБ – 60 років творчої спільноти», яка присвячена історії та сьогоденню одного з найважливіших студентських культурних осередків міста.

Виставка знайомить із заснуванням клубу в 1966 році, його першими роками у підвалі старого гуртожитку та неформальним відродженням після 1994 року, коли учасники відновили регулярні зустрічі. Відвідувачі мали можливість побачити унікальні фотографії, художні роботи та архівні документи.

Окрему частину виставки присвячено хроніці зустрічей, яку з 2001 року веде член клубу Штефан Кекелі (на фото). Проект також є

даниною пам'яті покійним членам спільноти, які зробили вагомий внесок у формування ідентичності АМФО. Виставку було відкрито 18 вересня 2026 року в Університетській бібліотеці Пряшівського університету.

Головним організатором виставки виступив художній фотограф і художник Ладислав Цупер, за що присутні висловили йому щиро вдячність. В художній програмі виступили українські студентки університету.

НОВЕ ЖИТТЯ

ФОНД НА ПОДРОБУ КУЛЬТУРИ НАРОДНОСТНИХ МЕНШИН

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00177725. Ročník 76. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk, nove@centrum.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 76. Головний редактор Мiroslav Ілюк. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.